

>

A máréfalvi szentasszony^{*}

Evilági és túlvilági kapcsolatának egy formája: a kegyelem

“Istenben hinni azt jelenti, hogy olyan valami szerint élünk, ami nem e világban van, legfeljebb a jelenségek sokjelentésű nyelvében, amelyeket a transzcendencia rejtjeleinek és szimbólumainak nevezünk.”

Karl Jaspers

I.

1949 február hatodikától kezdődően, mintegy fél éven keresztül hirdette nyilvánosan Isten kötáblára írt üzeneteit a falu és a környék embereinek a máréfalvi “szentasszony” (a továbbiakban: Anna néni). A román állami szervek többféleképpen próbálták szabályozni a vidéket lázban tartó eseményt: igyekeztek megfélemlíteni Anna nénit; kiemelni őt a közösségből; végül karhatalommal, erőszakkal oszlatták fel a tömeget; Anna nénit a nagyszebeni elmeógyógyintézetbe zárták másfél évre, majd fenyegetésekkel rábírták a családját, hogy otthon házi őrizetben tartsák, és minden újabb hirdetési kísérletet drasztikus módszerekkel megakadályozzanak.

Anna néni ma idős özvegyasszony; gazdálkodó leányával és vejével él együtt; mivel mindkét lába eltörött, majd rosszul forrt

* Tanulmányomban élő személyről beszélek; az olvasó elnézését kérem, amiért a személy nevét nem közlöm, hanem fiktív nevet használok. Jelen formájában ez az írás az 1995-ben Budapesten, a Halál-L. Átomás-Túlvilág konferencián tartott előadás átdolgozott változata.

össze, nem tud jól járni, ezért csak a gazdálkodás ház körüli feladatainak egy részét végzi; nem jár a kapun kívül társaságba, templomba ma, az 1989-es fordulat után (1) sem. Életét, az 1949-ben majd később történeteket félelem és tartózkodás nélkül meséli (2).

Az Anna nénihez kapcsolódó eseményeket a közösség fiatalabb tagjai egyáltalán nem, vagy csak alig ismerik. A kortársak, idősebbek, egykori résztvevők közül is sokan kételkedéssel, lebecsülően beszélnek róla. Mindeddig nem bukkantam helyben, az események idején készített írásos feljegyzésekre, noha készültek ilyenek (3), de az események után ezeket a hatóságok, ha csak teheték, elkobozták. A korabeli sajtó helyzetét ismerve, nem hiszem, hogy információkat találnék az újságokat lapozva. A belügyi irattárakban bizonyára vannak erre vonatkozó adatok; ezek azonban ma Romániában kevésbé hozzáférhetők. Így hát pillanatnyilag **egyetlen forrás** áll rendelkezésemre, hogy rekonstruáljam és leírjam az egykor történeteket: **a szóbeliség**; mindaz, amit Anna néni magáról, viselt dolgairól elmesél; vagy amit Annanéniről és az eseményekről az egykori szemtanúk ma elmondanak. Ennek a forrásnak azonban igen kis részét sikerült csak befognom az eddigi kutatásaimmal.

II.

1948-1949-ben erősödött fel Romániában a magyar egyházak, elsősorban a Márton Áron püspök vezette katolikus egyház elleni hajszája (4). Mindezt megelőzően, a háború sújtotta családok, közösségek között kialakult a segítség-, a csodavárás: 1946-49 között a Székelyföld falvaiban (például Korondon, Atyhában, Szentegyházfaluban, Lövétén, Homoródalmáson - de valószínűleg más helységekben is) valamint városokban (Brassó, Székelyudvarhely) hívők tömegeinek jelent meg a helység bizonyos házainak ablakaiban Jézus, Mária, a szent család (5). 1949-ben, valamint az ezt követő években szentasszonyok, rejtezők, mondók jelentkeztek a székelyföldi falvakban. Eddig négy ilyen személyről kaptam hírt; hárommal sikerült "megismerkednem". Az atyhai Balázs Istvánné Vass Eszter

“elrejtett”, és az egybegyűlteknél az eljövendő időkről prófétált (6). A csíkszentsimoni Szőke Mária 1950-ben vagy 1951-ben, 12-13 éves korában, “csodának” tartott körülmények között “mondott” (7).

Tanulmányomban a harmadik személy, Anna néni esetéről szeretnék részletesen beszámolni. Sem eddig végzett terepmunkám eredményei, sem a vállalt terjedelem nem engedi meg, hogy az egykori résztvevők eltérő véleményeit szembesítve megpróbáljam az események tényszerű rekonstrukcióját. Ezért arra vállalkozom csupán, hogy **a főszereplő elbeszélésére** mint kétségkívül szubjektív, de nem csupán egyik, hanem a legfigyelemreméltóbb, a **magyarázathoz-értelmezéshez a legtöbb alapot nyújtó interpretációra** alapozva vázolom a történetet.

Anna néni 1919-ben született Máréfalván. Apja családja, rokonai román származásúak, a XIX. század közepén telepedtek le a faluban. Anna néni a család hatodik gyereke; három éves koráig beteges: “édesanyám kilencszer meszelt a halálomra”, vagyis készítette a lakást a bizonyosnak látszó temetésre. Hatéves korában anyai nagyszülei őt választják a gyerekek közül segítségnek - az erdőn levő birtokra, az állatok mellé pásztornak: “Mikor hétéves voltam, negyven darab marhára ügyeltem egész nap”. Iskolába nem jár, a vizsgákat a nagyszülők ajándékainak köszönhetően leteszi, de **írni-olvasni nem tanul meg**. Tizenkét éves korában megjelenik neki Isten, és jelenti, hogy harmincéves korában hirdetni fogja Isten igéjét (8).

Tizenhat éves korában, állapotosan Szebenbe szökik későbbi férjével, anyai ágon rokonával. Szülés előtt hazatér; fia csecsemő korában meghal; csak ezután házasodnak össze férjével. Édesanyjával, majd férjével és férje rokonaival is sok konfliktusa van. Férje fiatalabb korában keveset tartózkodik otthon: előbb a román királyi hadseregben szolgál, majd a bécsi döntés után magyar királyi csendőr, 1944-1948 között szovjet hadifogoly. 1944-ben születik meg a leánya. Már gyermekkorában megismerkedik, de az 1930-as évek

végén kerül közelebbi kapcsolatba a szomszédos Homoródkeményfalván lakó baptista ("hívő") asszonnyal.

1949 február 6-tól június 20-ig naponta az összegyülekező embereknek hirdeti az "Isten igéjét" (9). A házban körbe padokat tesznek; férje és anyósa, az ő beleegyezésével, próbálják megakadályozni a hirdetést, de nem sikerül (10). Egy idő után a határban, Rengőkő nevű helyen folytatja a hirdetést a más helységekből is tömegesen odagyűlő embereknek (11). A belügyi szervek első pillanattól figyelik; atömegeshirdetésután el akarják vinni, de a falulakói ezt erőszakkal megakadályozzák; ekkor Anna néni megkéri a társait, hogy ne szegüljenek ellen (12); engedi elvitetni magát Marosvásárhelyre; itt elmegyógyintézetbe, a bolondok közé zárják. Angyal, majd maga az Isten szólítja, hogy szökjön meg (13). Hazafele egy csillag vezet; hazaérkezése nagy esemény; a falubeliek öröket állítanak az utcába, hogy megvédjék. Mikor jönnek újra a belügyisek, az Isten jelenti: hat hétig a pusztaiban kell bujdosnia (14). Ezalatt egy kicsi madár táplálja. Végül, a hat hét letelte után, az Isten jelenti: a szomszéd községnek, Zetelakának egy része minden évben leég; neki oda kell mennie, hogy ott elfogják, és ennek fejében megszabaduljon a bűntől a nép, s ne égjen le többé a falurész (15). Valóban a zetelaki templomba megy az őt követő emberekkel együtt, ott hirdet utoljára, majd engedi magát elfogatni, elvinni.

Előbb a székelyudvarhelyi Securitate-n tartják fogva, majd Nagyszebenbe viszik. Itt másfél évet tölt az elmeorvosintézetben, majd Fogarasba, s azután Brassóba hurcolják. Ez utóbbi helyen megkínózzák, vallatják: árulja el, kikkel állt kapcsolatban a papok közül, ki tanította arra, amit tett (16). Végül visszaviszik Székelyudvarhelyre, oda hivatják a férjét is: hazaengedik azzal a feltétellel, hogy a lakásukat csak férje kíséretében hagyja el, közösségbe, templomba nem járhat (17). Azóta mai napig visszavonultan, férje, családja állandó felügyelete alatt él. Ez a nemcsak félelemből, hanem féltésből is származó felügyelet az 1989-es változások, majd férje 1994-es halála után sokat enyhült.

III.

Anna néni állítása szerint 1949 februárja előtt, az iniciáló találkozást kivéve, egyszer sem került abba az állapotba, amelyben megvalósul a túlvilággal való kapcsolat. Ha ragaszkodik saját logikájához, akkor nem is kerülhetett, hiszen elbeszélése szerint a tizenkét éves korában történt első találkozáskor Isten megszabja az időpontot-alkalmat: "harmincéves korodban hirdetni fogod az én ígémet". Ez az első találkozás, Anna néni első látomása (18) az ös-pillanat; körvonalazódnak a transzcendenssel való lehetséges kapcsolat koordinátái. Egyrészt kiderül, hogy Anna néni az, akit a földöntúli erő kijelölt üzenetének formába öntésére; másrészt kijelöltetik a fő helyszín, ahol majdan ez a kapcsolat mások előtt és mások bevonásával megvalósul. Mikor először látta Istent, a találkozás után egy nagy szél elragadta és elvitte a falu határának egy bizonyos pontjára, "egy nagy kő s egy cserefa" mellé - ahhoz a Rengőkőhöz, ahol 1949-ben ezer és ezer ember előtt hirdet majd.

1949 februárjában egyik napról a másikra Anna néni hirdetni kezd. Ez azt jelenti, hogy "**jön a kegyelem**" - Anna néni viselkedésében, szavaiban megjelenik a transzcendens; majd a megjelenítés első, kezdeti formái gyorsan rögzülnek, kidolgozottá, rutinszerűvé válnak (19). A továbbiakban a "kegyelem"-ről, Anna néninek 1949 februárjától nyilvánosan tapasztalható, a mindennapitól eltérő **viselkedéseiről** szeretnék - esetleg a fent elmondottakat ismételve, új szemszögből vizsgálva - beszélni.

1. Az 1949 februárjától megfigyelhető, a megváltozott tudatállapotra (20) utaló viselkedésmód bizonyos elemei már jóval az ismertett események előtt jelentkeznek. Házassága leányszöktetéssel kezdődik; hónapokig Szebenben élnek élettársakként; a faluba visszatérve Anna néni megszüli első gyermekét, aki nemsokára meghal; ezután 1936-ban megesküsznek, de mivel az Anna néni anyja ellenzi a házasságot, hozomány nélkül, szegényen kezdik házasságukat. Férje előbb a román hadseregben szolgál a csendőrségnél, majd a bécsi döntés után magyar királyi csendőr lesz; 1944-1948 között

szovjet hadifogoly; házasságának első tizenkét évében sokat van távol. A kevés együtt töltött idő alatt is sok konfliktus van közöttük, kölcsönösen féltékenyek egymásra. Anna néni bátyja szerint húga azóta beteg, mégpedig "szívbeteg", amióta rajtakapta az urát, hogy a fonóban más menyecskékkel szórakozik; időnként betegségi rohama van, ilyenkor megmerevedik, "olyan, mintha halna meg". A kiváltók: ura újabb hűtlenségének a híre.

Fontos tudni azt is, hogy gyerekkorában Anna néni megismerkedik egy, a szomszédos Küküllőkeményfalván lakó baptista ("hívő") családdal. Az 1940-es évek elején a velük való kapcsolata szorosabbra fonódik: a megözvegyült asszony közbenjár, hogy ne ítéljék el, ne zárják börtönbe Annát kupeckedésért; élelemmel segíti, és valószínűleg "lelki táplálékkal" is ellátja. Ágnes néni beismeri, hogy igen jóban voltak, és "mámám"-nak hívta ezt a hívő asszonyt; de tagadja, hogy az át akarta volna őt a saját vallására téríteni. Ez a kapcsolat tette lehetővé az írástudatlan Anna néni bibliai ismereteinek bővülését, és alapvetően befolyásolhatta prófétai elhivatottságának, öntudatának kialakulását.

1949 február elejétől előbb Anna néni lakásába, udvarára gyűlnek össze a kíváncsiak. A lakásba padokat tesznek be; előző nap már megtudja mindenki, hogy mikor, hány órakor fog majd hirdetni. A hirdetésnek három állapota (fázisa) van: az ének, a tulajdonképpeni mondás, prédikáció és a tudatvesztés állapota: megmerevedik, elesik; ekkor támogatják, fogják, lefektetik. Amikor magához tér, újra mond vagy énekel. Az ének, mondás, tudatvesztés fázisai addig váltogatják egymást, amíg vagy kijelenti, hogy kifáradt, vagy elalszik. A kegyelmek közötti időszakban úgy viselkedik, mint bármely más falusi asszony: állatokat gondoz, a mezőre jár. Az érdeklődőknek azt mondja, hogy az Isten, Szűz Mária vagy egy angyal mindig jelentik neki, hogy lesz kegyelem, és hogy az mikor lesz, hogy ő tudjon erre felkészülni.

A kegyelem ideje alatt ő nem tud arról, hogy mit tesz, mit mond. Meghurcoltatása közben is vallatják erről, akkor is kitart álláspontja mellett: a kegyelem az egy másik valóság, a transzcendensnek a

valósága. A hogy megfogalmazza: "... én úgy beszélök, hogy az most nincs, én úgy beszélök rendesen..."; éppen ezért mindazokban az állapotokban, amikor nincs kegyelem, értelmetlen és hiábavaló azt tőle kérdezni, számonkérni. Az egyetlen rezonábilis, elfogadható álláspont: a kegyelem megjelenése, mibenléte az nem tőle függő jelenség és értelem: "Az Isten adta, amit montam. Maguk lehet, hallották, én nem tudom, mit mondtam..." Ez a csoda az alapja mindannak, ami veletörténik: írni-olvasni nem tud, de a kegyelemben az előtte megjelenő kőtbláról olvas le mindent, ami ének vagy mondás (21).

Anna néni háza, udvara csak az első hirdetések helyszíne. A továbbiakban fokozatosan újabb és újabb helyszíneken, újabb alkalmakkor jön a kegyelem. Ágnes néni kinn dolgozik a mezőn; az arra haladó asszonynak elárulja: kegyelme van, majd leülnek és "elmondja a kegyelmet, ami jön neki". Máskor Anna néni répapalántát ültet; asszonyok, akik tudják, hogy aznap kegyelme lesz, segítenek neki; munka közben pontosan közli, hogy még mennyi idő van a kegyelemig; majd leülnek, jön a kegyelem, Anna néni olyan szépen és hangosan énekel, hogy a szomszédos földeken dolgozók is odagyűlnek; a szemtanú szerint "mikor leültünk, voltunk tizenketten, s mikor felálltunk, voltunk ötvenketten". 1949 tavaszán, az első kegyelmet követően igen rövid idő alatt a határ helyei, ahol Anna néni megfordul, a kegyelem lehetséges helyszínei lesznek; a munkaalalmak, melyekben Anna néni résztvesz, adott pillanatban a kegyelem jelentkezésének alkalmává válnak. Mindazok, akik Anna néniel kapcsolatba kerülnek: szemtanúi lehetnek a kegyelem pillanatainak.

1949 májusában sor kerül arra a több napos eseményre, amelyre már távolabbról is érkeznek résztvevők, kíváncsiak. Ekkorra már Anna néni tetteinek híre, mondásai-próféciái bejárják a környéket; szükség van egy olyan helyszínre, ahol ezrek gyűlhetnek össze; olyan alkalomra, amikor napokon át van kegyelem; amikor megtörténik a csoda, és az emberek részesei a csodának. Ez az esemény készíti elő a helyi közösségben ismert, ide tartozó "mondó, jósló"

asszonynak egy más valósághoz is tartozó **szentasszonnyá** való átváltozását.

Egy patak völgyének felső részén, hegyoldalon van az a kisebb kőszikla, melyet a helyiek Rengőkőnek neveznek. Ide vezeti ki férje Ágnes nénit, miután ez elmondja, hogy ezúttal maga az Isten jelentette, hogy nagy hirdetések lesznek, és kéri férjét, hogy vezesse ki az erdőbe, hogy ne lássa, ne hallja senki. A sors azonban elkerülhetetlenül beteljesedik: férje ahhoz a kőhöz vezeti, ahová tizenkét éves korában, amikor Isten először megjelent neki, egy forgószél felkapta és levitte. Ide négyezer ember gyülekezik össze mindenfelől. Ágnes néni a csorgó esőben énekel, hirdet (22); majd amikor megmerevedik, elesik, akkor kifogják, hanyatt fektetik; a hitetlenek meggyőződhetnek róla, hogy nem teszi magát, mert "mentek többen s megtapogatták, megmozgatták, s egybe mozgott".

A Rengőkőnél való hirdetést követi a marosvásárhelyi idegyógyintézetben töltött rövid idő. Az, hogy a hatóságok elviszik, bezárják, a viselkedésével körvonalazott szerepnek **szimbolikus súlyt** ad. Ezután már nemcsak egyszerű mondó asszony - hanem olyan valaki, aki szenved azért, mert éppen neki van kegyelme, és mert ezt a kegyelmet vállalja, és amit Isten reábizott, azt teljesíti. Viselkedése ezután már egy **sorsot** jelenít meg: a próféta (és ilyen értelemben a szentasszony) sorsát. Az Isten ezután nemcsak saját szavait kölcsönzi neki, hanem cselekedeteit is vezérli, útját szimbolikus, de gyakorlati értelemben is kijelöli. Amikor megszökik az elmeógyógyintézetből, egy csillag vezérli a hazafelé menő úton; az emberek mindenütt tudnak róla, segítik, kísérik; ő elfogadja segítségüket, bizonyos értelemben hódolatukat; útja diadalút (23).

Hazaérkezése után két nappal kezdődik az utolsó nagy megpróbáltatás: jelenti az Isten, hogy üldözői elől negyven napig a pusztába kell bujdosnia - ahogy Anna néni kihangsúlyozza: "mint az Úr Jézus". Igazi hívei bujdosása közben is felkeresik; ezeknek prédikál, énekel; ugyanakkor hagyakozik, megáldja őket, mert készül a végső nagy próbatételre. Ezalatt a negyven nap alatt nem vesz részt a családja életében, sem a gazdálkodásban: a konkrét térből, időből

mintegy kiszakadva, a transzcendens térben és időben létezik. A hat hét letelével - helyi arányokhoz igazítva - ugyanaz történik vele, mint Jézus Krisztussal: egy közösség fel kell szabaduljon a bűnök alól, s Ágnes néni az, aki elfogatásával, szenvedéseivel felszabadítja, mintegy megváltja őket. Ahogy utólag hangoztatja: Isten elfogadta az áldozatot, azóta nem büntette a zetelakiakat, ahol ő utoljára gyónt, áldozott és hirdetett - nem büntette azzal, hogy leég a templomuk. Igaz - tehetjük hozzá utólag - ez nem volt teljes áldozat; Anna néni szenvedett, de életben maradt. Azonban egyik napról a másikra fizikailag eltávolították a közösségtől; halálhíre is kelt, de ezt megcáfolták; köztudott volt, hogy Szebenben a bolondok házába van bezárva - Máréfalváról Szebenbe elszármazott emberek meg is látogatják ott.

2. A zetelaki templomban való hirdetéssel lezárul a máréfalvi szentasszony nyilvános szereplésének korszaka. Anna néni hazakerül, de családja házi őrizetben tartja. Ha jelentkezik a kegyelem, szobába vagy, egyesek szerint, hideg pincébe zárják; ilyenkor napokig mellette vannak, a gazdálkodást is elhanyagolják a családtagok. A kapura ma is látható súlyos zárat szerelnek; valóban mindent megtesznek, hogy Anna néni elkülönítsék a helyi közösségtől.

Ez az elkülönítés csak részben sikerült. Szomszédasszonyok, rokonok mindig is jártak hozzá; tudták, hogy továbbra is időnként van kegyelme. Ahogy telik az idő, s megöregszik, fizikailag gyengül, ugyanakkor a történelmi helyzet is változik, lassan újra integrálódik a helyi közösségbe. Ennek a közösségnek az idősebb generációja tud a viselt dolgairól, de ezekről egymás között elvéve beszélnek; a fiatalabbak számára Anna néni csak egy a falu idős asszonyai közül. Ezek közül a fiatalok közül is azok járnak hozzá, akiket Anna néni gyógyítani szokott. Ugyanis ezelőtt nyolc-tíz évvel kezdett "fogdosni": kisgyerekek, felnőttek törött, kificamodott, megrándult kezét, lábát helyretenni, kezelni. Állítása szerint ezt a képességét is kegyelemként kapta: amielőtt az első beteg megjelent volna, az Isten jelölte,

hogyan fogdosson; s bár nem volt gyakorlata, mégsem utasította el a hozzáfordulót. Ma már a szomszéd falvakból is járnak hozzá.

Anna néni ma is lelkiileg erős, céltudatos és merem állítani: egykori hitét, intelligenciáját megőrző asszony. Elmondja, hogy annak idején, amikor leánya fiatalasszonyként beteg volt, ő helyette is végezte a házimunkát, a gazdálkodás teendőit, és amikor leánya szenvedései miatt panaszkodott, megróttá: hallgasson, hiszen többet kell kibírjon az ember, "mint egy ló, mint egy állat". Ehhez az segíti hozzá, hogy imádkozik - erőt kér Istentől a szenvedés elviseléséhez. Neki magának is sokat kellett szenvednie, de "az Isten erőt adott a kegyelem mellé".

Ma az esztendőnek két olyan időszaka van, amikor Anna néninek jön a kegyelem. Ez ma is szenvedéssel, bezárkózással jár: ha a család otthon van, akkor őrizi őt, ajtót-kaput bezárnak; ő addig imádkozik, énekel, amíg magán kívül nem lesz. Azért kell vigyázniuk rá, mert ilyenkor hirdetni akar: igyekszik ki az emberek közé (24). Ez a két időszak: húsvét előtti nagyhét, valamint a halottak napja előtti, utáni napok. Úgy tűnik, a **halottak, a halál szimbolikusközelsége** a jelenben a kegyelmi állapotnak a generálója. E világot és a túlvilágot között ekkor és itt a legvékonyabb a fal.

A kegyelem érkezésének az év említett két időszakán kívül vannak más alkalmak is. Vasárnaponként Anna néni családját templomba megy; most már ő is mehetne, a hatóságok ezt nem tiltják; amióta eltörött mindkét lába, nem tud jól járni; de nem ez a fő oka annak, hogy otthon marad. Amíg a templomban a mise tart, az alatt időnként kegyelem van; ha ez a templomban történne, ez megzavarná a mise rendjét (25). Azt, hogy nem tud templomba járni, szintén Isten akarataként fogja fel: most arra van szükség, hogy a nép nyugodjék meg (26).

Az öt felkeresőkkel való beszélgetés során is időnként van kegyelem. Anna néni igyekszik maga köré közönséget toborozni: üzen falubelieknek, hogy látogassák meg; ha hivatalan látogató érkezik, akkor is úgy szervezi meg az együttlétet, hogy magukra maradjanak; ilyenkor a beszél-

getést prédikációval, énekléssel szakítja félbe; ezeket is kegyelemnek nevezi (27).

IV.

Összefoglalva a kegyelemről leírtakat, azt mondhatom, hogy a kutató számára nyilvánvaló: **a kegyelem az esetlegesen bekövetkező transz-állapotot is magába foglaló megváltozott tudatállapot.** Adott történeti-társadalmi helyzetben, egy társadalompszichikai krízis közepette generálója volt egy tömeges transzcendens-élménynek (28).

Más oldalról közelítve megállapítható, hogy Anna néni számára a kegyelem igen összetett jelenségként, valóságának szervezőjeként mutatkozik meg. A beszámolók, megfigyelések nyomán a konklúzióm az, hogy Anna néni számára

1. a kegyelem **szó**: mindazt jelenti, amit Anna néni a megváltozott tudatállapotban mond vagy énekel - tulajdonképpen ami "az Isten szava";

2. a kegyelem **szerep és képesség**: a kegyelemben magáról, másokról, a világról és túlvilágról, múlttól-jelenről-jövőről látóként-jósként hajlandó és képes beszélni Ágnes néni;

3. a kegyelem **sors**: az a kereszt, mindaz a szenvedés, amely a szó kimondójának, a képességgel felruházottnak részéül jutott; ezen a világon egy közel-lét Istenhez, a túlvilághoz; aki megérdemli, aki kiválasztott, csak annak van ilyen sorsa.

Akinek ilyen van, az maga a híd a két világ között, másképpen: ha ilyen sors nem lenne, akkor kapcsolat sem lenne.

A kegyelem ellenére Anna néni - az egyetlen történelmi pillanatot kivéve - nem lett híressé, nem lépett ki a falu, a közösség határai közül. Mivé nem vált Anna néni, azaz milyen közösségi szerepei nem szilárdultak meg - erről szeretnék befejezőként szólni.

Amint a bevezetőben már említettem, a máréfalvi szent-asszony neve-tettei egy komplex társadalmi-kulturális jelenséghez, az 1949-es székelyföldi társadalompszichikai krízishöz kapcsolód-

nak (lásd következő írásaimban); ennek az időszaknak a színpada teremtette meg a szentasszony szereplésének lehetőségeit és korlátait. Az alakuló romániai kommunista diktatúra első tetteinek egyike ennek és az ehhez hasonló, tömegeket megmozgató jelenségeknek a drasztikus felszámolása. Anna néniből, bár megtehették volna, nem csináltak mártírt, hanem bolond asszonnyá degradálták. Megfélemlített híveitől csupán elkülönítették - és sikerült elérniük legfontosabb céljukat: a hirdetés és az azon való tömeges részvétel nem állandósult, Anna néni nem maradt szentasszony - végül is **nem vált szimbólummá**. Személyes sorsa kegyetlenebb, szenvedéstelibb volt, mint Csépe Kláráé, a hasznosi szentasszonyé (Varga 1961, Jádi-Tüskés 1986). A hely, ahol hirdetett, nem vált ki a természeti-társadalmi környezetből, a transzcendens egyszeri megjelenése rendkívülinek bizonyult, és nem vált rendszeressé - nem épült itt kápolna, mint például Hasznos-Szentkúton. Az egyháznak ekkoriban nem-hogy arra lett volna lehetősége, hogy megvizsgálja ezt a népi csodát - hanem élet-halál harcot kellett vívnia saját fennmaradásáért a kommunista hatóságokkal. A helyi plébános állítólag részt vett Anna néninek az egyik hirdetésén, de nem foglalt állást az eseményekkel kapcsolatban; a helyi plébánián még csak feljegyzés sem őrzi az egykor ezreket megmozgató esemény emlékét.

Anna néni nem lett saját közösségének általánosan elismert tudós specialistája sem: például nem lett rendszeresen gyakorló halottlátó (29). Inkább arról van szó, hogy evilág és túlvilág, élet és halál kapcsolódásának egy archaikus, középkoriként felfogható hitétől vezérelve élte a közösségének sok más tagjával együtt életét. Artur Imhof említi, hogy a középkorban mindennapi volt a halott csecsemő megkeresztelése - miközben életjét fedezték fel rajta (például kipirult az arca) (30). El kellett követniük ezt a kegyes csalást, hiszen mindennél fontosabb volt, hogy a csecsemő a kereszt jelével homlokán kezdje meg vándorlását az örök életben, a túlvilágon. Anna néni első gyereke hathetes korában úgy halt meg, hogy sebtében szervezték a keresztelőt neki, és amikor a keresztvíz alá tartották "háromszor ropogósan felkacagott", ezzel bizonyítva, hogy él, hogy még ideát van, de amikor a templomból kiléptek vele, már meg volt halva.

Csecsemő- és kisgyerekkorában, mint már említettem, három éven keresztül Ágnes néni “éppen csak megélt”, azaz éppen csak életben maradt. Apja kilencvenegy évet élt - és Anna néni elbeszélése szerint Isten csodát tett, mert nem meghalt, hanem a szó régi értelmében megboldogult (31). Veje és leánya a harmadik feleségétől, aki nem jól bánt vele, székéren elhozta magukhoz; a rokonság összegyűlt, ettek-ittak; eközben az apa sosem hallott szép éneket énekelt, mindenkitől elbúcsúzott, az arca kipirosodott, boldog és fiatal volt a bekövetkező halál pillanatában.

Jegyzetek

1. 1989 decemberében Romániában egyik napról a másikra megszűnt az egyházak állami ellenőrzése, a vallásosság jelenségeinek államhatalmi szervek (a Securitate) általi megfigyelése, a politikailag-ideológiailag nem kívánatos jelenségek elleni nyílt és erőszakos fellépés. 1948-tól (a görögkatolikus egyháznak egy tollvonással való megszüntetésétől) kezdve, a "proletárdiktatúra" éveiben különösen, de azután is a társadalomra befolyással bíró egyházi személyeket és hívő laikusokat egyaránt a rendszer ellenségeivé nyilváníthatták.

2. Anna néni először 1993 nyarán kerestem meg. Azóta állandó látogatója vagyok. Beszélgetéseinket hangszalagra rögzítettem; eddig több videófelvételt is készítettem vele. 1994 őszétől a helyi közösség tagjaival, főleg Anna néni kortársaival készíték interjúkat az 1949-es eseményekről.

3. Anna néni egyik kortársa, Kovács András a máréfalvi határban, Rengőkőnél tartott hirdetések naponta feljegyzéseket készített: a helyszínen jegyzetelt, majd otthon, sokszor egész éjszaka dolgozva, szöveggé formálta jegyzeteit. Többen kérték tőle ezeket az írásokat: jó részüket elosztogatta, a kisebbik részt a házkutatást tartó belügyi sek vitték magukkal.

4. Az 1949-es csíksomlyói búcsú az utolsó nagyméretű nyilvános, az egyház szervezte tömeges találkozás volt; ezután 1990-ig minden egyházi szervezésű, nyílt térben zajló tömeg-rendezvényt rendszerellenes megmozdulásként kezelték. Nem sokkal a csíksomlyói búcsú után elfogták és bebörtönözték Márton Áront. A papokat mindenütt az új, kommunista rendszer első számú ellenségeiként kezelték: megfigyelték, feljelentették, elhurcolták azokat, akik az igazuk mellett szót emeltek.

5. Több adatom van arról, hogy ez igazi tömegmérétekben történt elsősorban a Kárpátokon kívüli, ortodox falvakban-városokban, de erdélyi román vidékeken is.

6. A jelenségről több szövegben is beszámolnak a helybeliek - lásd: Atyhai (volt Udvarhelyszék) hiedelemszövegek. (A Néprajzi Kutatóintézet Adattárában található kézirat.) Az atyhai, már éfalvi jelenségeknek egy értelmezését lásd " ...sokféle jel vót égen s földön... " (A krízis kulturális szerepe székelyföldi falusi közösségekben) című, e kötetben levő tanulmányomban.

7. A lányra előbb az iskolában, majd otthon jött rá a "betegség": megmevedett, öntudatlan állapotban Isten, Jézus, Mária üzeneteit mondta; lásd: Csíkcstatószegi (volt Csík megye) hiedelemszövegek. (A Néprajzi Kutatóintézet Adattárában található kézirat.)

8. Itt és a továbbiakban, amikor külön nem jelzem, Anna néni szavait idézem. A szentanúk, egyfalusiak részletes beszámolóit lásd a Szövegmelletben, a " ...sokféle jel vót égen s földön... ", A krízis kulturális szerepéről című tanulmányhoz tartozó részben.

" A csordával voltam. Mentem a... ott egy kőnél, abba a helybe én es elálmosodtam, leültem a kökert mellé, s ahogy leültem, egy nagy fényesség, de akkora fényesség támadt! Kinyitom a szememet, mi történik. Hát az Istent láttam, s aszmondja nekem: Anna, te harmincéves korodba hirdetni fogod az én ígémét! Édes jó Istenem, hát se írni nem tudok, se olvasni nem tudok, hát én semmit nem tudok, hát én hogy hirdessek? S akkor aztán eltűnt..."

9. " ... február hatodikán mondom Lacinak: na Laci, nem jót láttam megint. Hát mit láttál? Mondom: a Szűzanya lejött, s aszmondta, hogy mától kezdve harminc nap minden nap hirdeted az Isten ígését..."

10. " Mondom: tudod-e mit? Aszmondja: mit? Anyósomat hívd le, mondom, s egy tiszta rongyot, ha jó az a beszéd, tömjétek be a számat, ne hallja senki. Shátha akkor valamire elmenyen. Érti, ugye? Na, aztán fel es ment, s lejött anyám, a szájamat bétömték, de aszmondják, úgy megfekedtem egy pillanat alatt, mint a... S akkor persze hogy kivették! S akkor három napig nem tudtam beszélni. S akkó megijedött Laci, hogy mosmá mit is mondjon a népnek, se meg nem vert, se semmi. S aszmondta: édes jó Istenem, én nem bánom, csak még egyszer visszakapjad azt a képedöt, amilyen voltál. Három nap múlva jött vissza."

11. " S akkor mondtam neki: te Laci, most nagy hirdetések lesznek, jelentötte

az Isten. Vigy engem ki az erdőbe, hogy ne hallja senki. Dugj el engemet!... El is vitt, ott a, azt nem montam, amikor először láttam az Istent, akkor egy nagy szél jött, s bevitt egy nagy köhöz s cserefához, a szél, forgószél. S akkor asztán pont oda vezetett Laci engemet! A köhöz s a cserefához... S ott négyezer embörnek, me mire a hirdetés megkezdődött, négyezer embör vót ott, mindenfelőlről. De én most is elmondom: azok honnét tudták, hogy én akkor odamegyek? Akkor aztán jött a hirdetés..”

12. “ Akkor itt a falu, hogy ne vigyenek, úgy ki vót állva, mintha most is látnám, ásóval, kapával, fejszével, innen a faluból ki nem engednek. Sakkor én szépen kimentem az útra, s aszmontam: tisztelt nép! Nagyon örvendek, hogy így szeretnek, s így felpártolnak. De engegyék meg, hogy menjek el a pap termibe, s híjjanak össze maguk egy gyűlést, hogy a néppel értessem meg, hogy én akarok menni kezelésre! Sakkor le, s fel a pódiumra, s akkor a nép szépen összegyűlt, s akkor azt montam: tisztelt falumbeliek, engedjék meg, hogy elvigyenek Vásárhelyre kezelésre, s megígérem, hogy tíz nap múlva jelenkezem. Ne sírjanak, ne féltsenek.”

13. “ Há mikor eljött a tízedik nap, az angyal jelenközött: útra kell menni! S megrázta az ágyat: keljek föl, útra kell menni. Hát uram teremtöm, tíz orvos mellett. Ajtó, ablak, minden zárva, hát hol tudjak elmenni, hogy tudjak elmenni. Smegint egy kicsi idő múlva megrázta az Isten maga az ágyat: kelj föl s indulj! Hát uram teremtöm, hogy tudjak menni, minden bezárva, itt a sok orvos. Azok keztek kérdezni: mit látott? Hát az Isten maga itt vót, smonta, hogy induljak. Hát hogy induljak, ajtó, ablak zárva. Eröst ügyeljenek reám... Megint megránt az Isten: indulj! Arra érkezik, hoztak egy súlyos beteget, s az egészen az orvosok odamentek. Az ablakot kiüttem, úgy elsöktem, a kicsi ablakot. Aztán nem tom, hány métert estem, magas vót. De úgy repültem, mint a szél...”

14. “ Skét nap múlva jelenti a Jóisten, hogy jönnek s fognak el. Aszmongya: hat hétig a pusztába kell légy! El kell menekülni, me a pusztába kell légy! Mint a Jézus Krisztus!”

15. “ S akkor rendöte a Jóisten, hogy nagy felhajtás lesz, me Zetelakán Tófala minden évbe leégett, s négyezer embert vársz hat hét múlva oda, hogy felszabaduljon Tófala, me fel kell szabaduljon, te bemész oda... Na, aztán

bé Zetelakára s ott gyóntam s áldoztam, s a rengeteg nép jött velem a templomba, de sok ember... Valamelyik nap jutott eszembe, hogy azután nem is hallottam, hogy égés lett volna Zetelakán... S akkor aztán bétettek a kocsiába, vitték bé a Sziguranciára, akkor aztán hat hétig vótam a Szigurancián...”

16. “ Akkor másik éjjel vitték egy szobába fel. Fel vót akasztva a kötél, ott vót a puska, ott vót a levorver... Aszongyák: mondjam meg, hogy ki tanított erre. Melyik pap, hívő? Ki tanított? Mondom: engem senki. Mondjam meg, me akasztanak fel! Mondom: aj, de jó tennék, hogy az étellel végezzenek! Ilyen jót semmit se tennének, me immár elég vót a szenvedésemből. Ilyen jót maguk nem tudnak tenni. Álljon fel! Felálllok, nyakamba vetik a kötelet, nem nyuvasztottak meg, egy kicsit húzták vót, s: na, vall-e? Nem vallok, me nincs mit. Mit valljak? Mit tudjak vallani? Senkit a bajba nem húzhatok bele, mit tudjak mondani? Há mit? Akkor kapták le a puskát, hogy lönek agyon. Mondom: ha agyonlönek, akkor legalább hamar végzek az étellel. Akkor kapták le a másikat, a levorvelt... Nincs micsináni. Az Isten adta, amit montam. Maguk lehet hallották, én nem tudom, mit montam, én úgy beszélök, hogy az most nincs, én úgy beszélök rendesen. Na. Hat éjjel s hat nappal azon mentem keresztül. Hat éjön s hat napon.”

17. “ Akkor írtak egy nagy kontraktus-papírt, hogy nem szabad a kapun kiereszen, s ha valami van mégis, akkor ültessen maga mellé, hogy nehogy senki közé tudjon jöni, mert me ha valami baj lesz, az egész családot elpakolják, napvilágot többé nem lát.”

18. Lásd a mai magyar népi szájhagyományban ma is virágzó túlvilági élményekkel kapcsolatban Grynaeus Tamás tanulmányát (Grynaeus 1993).

19. 1985-ben megjelent, nagy vitát kiváltott tanulmányában Richard Noll javasolja a “ kultivált mentális képzelőerő” fogalmát. Azt állítja, hogy kulturális tradíciói vannak a képzelőerő kultiválásának; következetesen alakítva, a mentális képzelőerő pontosabban körvonalazottá és jól ellenőrzöttté válhat; ugyanakkor teljes mértékben idomul a mágikus-vallási hagyományokhoz (Lásd Noll, 1985)

20. Ezzel kapcsolatban lásd Bourguignon, Goodman írásait.

21. "Mikor jön az az ének, aki hallja, az tudja, hogy mit mondtam, de én nem tudom. Me én se olvasni, se írni nem tudok, de akkor a kötábláról jól tudom olvasni le! Érti, ugye. Akkor a kötábláról én le tudom olvasni."

22. "De egész nap esett az eső, úgy csepergett, nem olyan nagyon esett, de örökké esett, hullott azér az eső, úgy hogy az ernyőt örökké fellette tartották. Segy kicsi izé vót rajta, kicsi ing s lajbi, s kicsi szoknya, s ő nem fázott, s a többi népek úgy fáztak! Me hideg vót! Aszmondta: nyócat elvégezett, nyóc fejezetet, s akkor aszmondja, a másik kettőt elvégezi délután, aszmondja, me kifáratt, sokat mondott. Abba a helybe lefektették, me ő ugye valahogy úgy elalutt, elszenderedett na." (Dénes Ferencné Dávid Róza sz. 1920)

23. "Egy csillag előttem vót, egy csillag vezetett bé a törökbúza közzi, s ott aszmondta az angyal: vesd le a kórházi ruhát, itt van egy köntös, s vegyed fel. Hajonfejt, mezítláb vótam. Ott vót egy piros, ujjas köntös, hamar levettem a kórházi ruhát, felvettem a köntöst, jöttem tovább. Annál tovább mindenütt a néppel teli vót az ucca. Mikor Farkaslakán keresztüljöttem, onnan végigkísértek, egészen idáig kísért a sok nép, s közbe örökké énekel-tünk, beszéltem nekik."

24. "Zárják akkor bé a kaput, hogy ne jöjjön be senki. Sakármilyen dolguk van, egy örökké itt van mellettem. Nem hagynak engem szabadra olyankor, mert én igyekszek a népek közé, az a baj... Az olyan ugye, hogy hát arról én nem tudok, csak engem viszön, hát igyekszek ki a népek közé, hogy beszéljek..."

25. "Vasárnaponként, mi se alatt, egy-egy ének adódik elő. Tudja, mi se alatt. Me asztán amikor jön, nem tudom megállítani, nem, hogy megállítsam... Mikor elmennek a templomba, mindig megkérdik, hogy édesanyám, nem jön a kegyelem? S én úgyse mondom meg, hogy jön nekem! S mondom: nem, s ök elmennek nyugodtan a templomba s akkor nekem jön:... (énekel). Na így jön. Na, a kötáblán leolvastam, ez volt. Igen."

26. "Skérem az Úrjézust s a mindenható Istent s a Szűzanyát, bocsássa meg nekem, me én jószívvvel elmennék, ha lehetne, de ha már ezt a kegyelmet adta nekem, hogy nem lehet... Az Isten ejsze azért adta, hogy eltörjön mind a kettő (t.i. mind a két lába), hogy a nép nyugodjék meg. Me azt nem lehetett

mondani senkinek, hogy jön a kegyelem, me itt annyian volnának, Lacit agyonvernék...”

27. Szentanúként mondhatom: Anna néni hosszasan mesélteti társait; majd válaszként ő is hosszasan, prédikáció-szerűen beszél nekik. A prédikációk a társalgás éppen felmerülő témáihoz csatlakoznak; az énekek szövegei is ehhez kapcsolódó improvizációk. A prédikációk és énekek a résztvevőkre láthatóan mély hatást gyakorolnak. Mindannak, ami ilyenkor történik, jól begyakorolt technikája van, és túlzás nélkül pszichoterápiás kezeléshez hasonlítható.

28. Kelemen András a samanisztikus tevékenységek vizsgálata nyomán (lásd Kelemen 1979) vonja le a konklúziót: a “samanisztikus alapon gyógyító ember ...túljutva a kezdeti krízisen, felismeri a közösség elvárásait, és a csoport adta minták segítségével oldja fel az emberi lét alapvető filozófiai jellegű kérdéseit.” Anna néni tevékenységében, fenntartás nélkül állíthatom, szintén ez valósul meg.

29. Ez nem jelenti azt, hogy a faluban nem ismertek olyan történetek (különösen azok között a cigányok között, akik járnak Anna nénihez), melyekben Anna néni halottakkal való találkozásáról van szó. Ugyanakkor rokonoknak, közelállóknak ma is mesél a halottaikról.

30. Lásd Artur Imhof 1993.

31. Paizs Dezső értelmezése szerint: a “boudug” -nak “megkötözött, elvárásolt, elragadtatott, extázisban levő” volt az eredeti jelentése; a “szent” fogalom egyik megjelölőjeként is használták. Esetünkben: az apa éneklése, fiatalodása a halál utáni boldog öröklét előrejelzése; már a halál fizikai beállta előtt elragadtatásba kerül, mintegy átlép az öröklétbe.